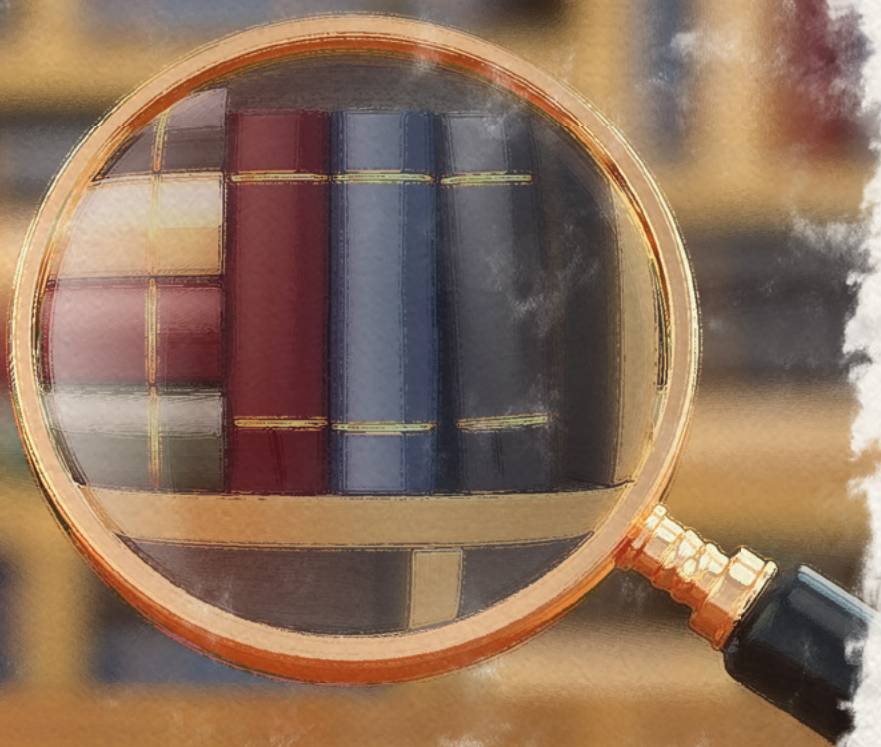


Agnieszka Woroniecka-Borowska

Prawne aspekty organizacji kształcenia ucznia zdolnego



Agnieszka Woroniecka-Borowska

Prawne aspekty organizacji kształcenia ucznia zdolnego

Ośrodek Rozwoju Edukacji
Warszawa 2019

Konsultacja merytoryczna
Wydział Specjalnych Potrzeb Edukacyjnych
Monika Dobrowolska
Wioletta Jaskólska

Redakcja i korekta
Elżbieta Gorazińska

Projekt okładki, layout,
redakcja techniczna i skład
Wojciech Romerowicz

Fotografia wykorzystana na okładce: © maxxyustas/Photogenica

Ośrodek Rozwoju Edukacji
Warszawa 2019
Wydanie I

ISBN 978-83-66047-68-6

Stan prawny na dzień 1 września 2019 r.

Publikacja jest rozpowszechniana na zasadach licencji
Creative Commons Uznanie Autorstwa – Użycie Niekommercyjne (CC BY-NC)

Ośrodek Rozwoju Edukacji
Aleje Ujazdowskie 28
00-478 Warszawa
www.ore.edu.pl
tel. 22 345 37 00

Spis treści

Idea edukacji ucznia zdolnego w świetle problematyki specjalnych potrzeb edukacyjnych i rozwojowych	5
Edukacja ucznia zdolnego w szkole	6
Nałożone przez prawo zobowiązania nauczycieli i specjalistów wobec ucznia zdolnego	7
Szkolna diagnoza potencjału rozwojowego ucznia zdolnego	9
Udział specjalistów i rodziców w diagnozie ucznia zdolnego	10
Wsparcie ucznia zdolnego	11
Ocenianie ucznia zdolnego	17
Ocena efektywności wsparcia udzielonego uczniowi zdolnemu.....	19
Nadzór pedagogiczny nad nauczycielami sprawowany przez dyrektora szkoły w procesie edukacji ucznia zdolnego	20
Kompetencje nauczycieli a edukacja ucznia zdolnego.....	23
Bibliografia.....	26

Artykuł został napisany z myślą o uczniach wybitnie uzdolnionych i dotyczy rozwiązań prawnych z zakresu organizacji ich kształcenia.

Idea edukacji ucznia zdolnego w świetle problematyki specjalnych potrzeb edukacyjnych i rozwojowych

Z pewnością uczeń zdolny zasługuje na szczególną uwagę ze strony pedagogów i niewątpliwie należy go zaliczyć do grona uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi (SPE). Istotnym elementem wyodrębniającym w tym przypadku specjalne potrzeby edukacyjne jest to, że nie wynikają one ani z ograniczeń rozwojowych czy niepełnosprawności, ani z trudności wychowawczych będących następstwem nieprzestrzegania zasad i norm społecznych, z czym mamy do czynienia np. u uczniów zagrożonych niedostosowaniem społecznym lub niedostosowanych społecznie.

Specjalne potrzeby edukacyjne ucznia zdolnego są efektem jego wyjątkowych zdolności ogólnych oraz kierunkowych. Mając powyższe na uwadze, warto zastanowić się nad zadaniami dyrektora szkoły i nauczycieli wobec ucznia zdolnego, określonymi w przepisach prawa. W tym celu w artykule zostały przeanalizowane wybrane akty prawne odnoszące się bezpośrednio lub pośrednio do organizacji kształcenia ucznia zdolnego lub uzdolnionego.

Zdając sobie sprawę z dynamiki zmian, jakim podlega oświata, należy zaznaczyć, że poniższe rozwiązania prawne zostały omówione zgodnie z ich brzmieniem z dnia 1 września 2019 r.

Wśród nich znalazły się:

- *Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r. „Prawo oświatowe”, t.j. Dz.U. z 2019 r., poz. 1148, ze zm.;*
- *Ustawa o systemie oświaty z dnia 7 września 1991 r., t.j. Dz.U. z 2019 r., poz. 730, 761;*
- *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 9 sierpnia 2017 r. w sprawie zasad organizacji i udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach, Dz.U. z 2017 r., poz. 1591, ze zm.;*
- *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 9 sierpnia 2017 r. w sprawie warunków i trybu udzielania zezwoleń na indywidualny program lub tok nauki oraz organizacji indywidualnego programu lub toku nauki, Dz.U. z 2017 r., poz. 1569;*
- *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 11 sierpnia 2017 r. w sprawie wymagań wobec szkół i placówek, Dz.U. z 2017 r., poz. 1611;*
- *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 7 września 2017 r. w sprawie orzeczeń i opinii wydawanych przez zespoły orzekające działające w publicznych poradniach psychologiczno-pedagogicznych, Dz.U. z 2017 r., poz. 1743;*
- *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 22 lutego 2019 r. w sprawie oceny, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy w szkołach publicznych, Dz.U. z 2019 r., poz. 373.*

Punktem wyjścia dla rozważań będących przedmiotem opracowania jest treść art. 1 *Ustawy z dnia 14 grudnia 2016 r. „Prawo oświatowe”* – regulacji zawierającej zasadnicze założenia funkcjonowania systemu oświaty w Polsce. W ustawie prawodawca zaznaczył, że system oświaty zapewnia m.in.: *opiekę nad uczniami szczególnie uzdolnionymi poprzez umożliwianie realizowania indywidualnych programów nauczania oraz ukończenia szkoły każdego typu w skróconym czasie*¹. Powyższe rozwiązanie prawne sygnalizuje konieczność zwrócenia uwagi na specjalne potrzeby edukacyjne i rozwojowe ucznia zdolnego.

Z psychologiczno-pedagogicznego punktu widzenia uczeń zdolny odznacza się nie tylko wysokim poziomem inteligencji, ale prezentuje również tak zwany niepokój poznawczy i głód wiedzy. Problemy rozwiązuje w sposób nieschematyczny i nietypowy. Poszukuje związków przyczynowo-skutkowych, nieustępliwie dąży do poznania prawdy. Szeroki zakres wiedzy, którą dysponuje, oraz wszechstronne lub kierunkowe uzdolnienia umożliwiają mu uzyskanie wybitnych osiągnięć. Pozostawiony bez specjalnego wsparcia, nie ma możliwości rozwoju swoich wyjątkowych umiejętności i zaspokojenia potrzeby rozwoju intelektualnego. Zdarza się wówczas, iż narastająca z tego powodu frustracja sprawia, że prezentuje zachowania niezgodne z przyjętymi zasadami i normami społecznymi. Wówczas zamiast być postrzeganym przez nauczycieli jako uczeń wyjątkowy, dostaje etykietkę ucznia trudnego, niezdyscyplinowanego, krnąbrnego i zakłócającego tok lekcji.

Edukacja ucznia zdolnego w szkole

Realizacja zadań dydaktycznych, wychowawczych i opiekuńczych dostosowanych do indywidualnych możliwości i potrzeb ucznia zdolnego wynika bezpośrednio z wymagań stawianych szkole i określonych w odpowiednim akcie prawnym. *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 11 sierpnia 2017 r. w sprawie wymagań wobec szkół i placówek* wskazuje m.in., iż procesy edukacyjne w szkole muszą być organizowane w sposób sprzyjający uczeniu się, a szkoła winna wspomagać rozwój ucznia z uwzględnieniem jego indywidualnej sytuacji². Rozporządzenie nakłada na nauczycieli obowiązek rozpoznawania możliwości psychofizycznych i potrzeb uczniów, rozwijania zainteresowań i uzdolnień, stosowania różnych metod pracy dostosowanych do ich potrzeb, planowania indywidualnego rozwoju uczniów oraz stosowania specjalnej organizacji kształcenia dla uczniów wymagających wsparcia. Zatem kwestie związane z inną formą organizacji procesu edukacyjnego ucznia zdolnego odnajdujemy w założeniach prawnych, które stoją u podstaw systemu oświaty.

Niejednokrotnie wybitne zdolności ujawniają się u dziecka już w wieku przedszkolnym. W związku z tym istnieje możliwość rozpoczęcia przez takie dziecko nauki

¹ Art. 1 pkt 8 *Ustawy z dnia 14 grudnia 2016 r. „Prawo oświatowe”*, t.j. Dz.U. z 2019 r., poz. 1148, ze zm.

² *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 11 sierpnia 2017 r. w sprawie wymagań wobec szkół i placówek*, Dz.U. z 2017 r., poz. 1611.

w szkole wcześniej niż w wieku siedmiu lat. Należy zatem przypomnieć, iż zgodnie z art. 35 ust. 2 ustawy *Prawo oświatowe: obowiązek szkolny dziecka rozpoczyna się z początkiem roku szkolnego w roku kalendarzowym, w którym dziecko kończy 7 lat*³. Jednak w wyjątkowych przypadkach rodzice mogą wnioskować do dyrektora szkoły o wcześniejsze przyjęcie dziecka do szkoły, czyli w roku kalendarzowym, w którym kończy ono 6 lat. Pozytywne rozpatrzenie przez dyrektora ww. wniosku warunkują:

- korzystanie przez dziecko z wychowania przedszkolnego w roku szkolnym poprzedzającym rozpoczęcie nauki w szkole podstawowej lub
- pozytywna opinia poradni psychologiczno-pedagogicznej o możliwości rozpoczęcia nauki w szkole⁴.

Wnioski dotyczące dzieci, które uczęszczają do przedszkola, należy składać w poradni psychologiczno-pedagogicznej (PPP) zgodnie z siedzibą przedszkola. Natomiast jeśli dziecko nie korzysta z wychowania przedszkolnego, wniosek przyjmie PPP właściwa ze względu na miejsce zamieszkania dziecka⁵. Teren działania poradni ustala organ prowadzący. Korzystanie z pomocy publicznych PPP jest dobrowolne i nieodpłatne, zatem nie wiąże się z koniecznością ponoszenia przez rodziców jakichkolwiek kosztów. Formularz wniosku dotyczącego badania pod kątem wcześniejszego rozpoczęcia przez dziecko nauki w szkole podstawowej zawiera dane osobowe dziecka, w tym imię i nazwisko dziecka, datę i miejsce urodzenia⁶.

Do wniosku o wydanie opinii o wcześniejszym rozpoczęciu nauki w szkole warto dołączyć ocenę gotowości szkolnej opracowaną w przedszkolu (jeżeli dziecko uczęszczało do przedszkola), wytwory dziecka oraz wszelkie dokumenty uzasadniające wniosek⁷. Po przeprowadzeniu badań PPP wydaje odpowiednią opinię.

Zadania poszczególnych członków kadry pedagogicznej wobec ucznia zdolnego są ściśle ze sobą powiązane, a działania pedagogów oraz dyrektora szkoły, sprzyjające prawidłowej organizacji procesu kształcenia ucznia zdolnego, wynikają z przepisów prawa.

Nałożone przez prawo zobowiązania nauczycieli i specjalistów wobec ucznia zdolnego

Analiza prawna przepisów w oderwaniu od praktyki szkolnej nie sprzyja zrozumieniu idei edukacji ucznia zdolnego. W celu przejrzystego przedstawienia zadań stojących

³ Art. 35 ust. 2 *Ustawy z dnia 14 grudnia 2016 r. „Prawo oświatowe”*, t.j. Dz. U. z 2019 r., poz. 1148, ze zm.

⁴ Art. 36 ust. 1 i 2 cyt. ustawy.

⁵ § 3 *Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 7 września 2017 r. w sprawie orzeczeń i opinii wydawanych przez zespoły orzekające działające w publicznych poradniach psychologiczno-pedagogicznych*, Dz.U. z 2017 r., poz. 1743.

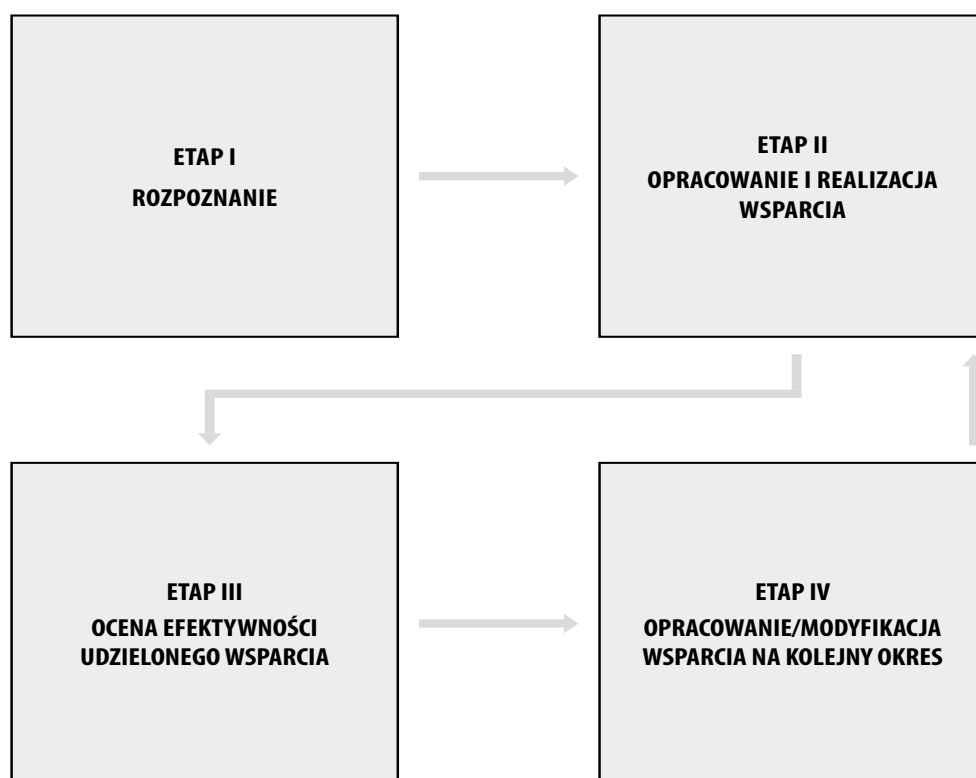
⁶ § 6 cyt. rozporządzenia.

⁷ § 6 ust. 3 cyt. rozporządzenia.

przed nauczycielami, specjalistami oraz dyrektorem szkoły wobec ucznia zdolnego warto przyporządkować przepisy prawa do **czterech etapów pracy z uczniem zdolnym**.

Z poniższego schematu wynikają rozwiązania prawne przyjęte z myślą o uczniu zdolnym.

Schemat 1. Etapy pracy z uczniem zdolnym



Źródło: opracowanie własne

W nawiązaniu do treści schematu nasuwa się pytanie: na kim spoczywa obowiązek znalezienia w gronie uczniów tego, który wykazuje wyjątkowe uzdolnienia?

Z przepisów wynika, że szkoła oprócz realizacji zadań dydaktycznych prowadzi również działalność wychowawczą i opiekuńczą. I to właśnie w ramach tej działalności nauczyciele i wychowawcy zajmują się rozpoznawaniem szczególnych uzdolnień uczniów⁸. Zatem to nauczyciele są pierwszym ogniwem w pracy z uczniem zdolnym. Od ich wnikliwej obserwacji i umiejętności analizowania osiągnięć podopiecznych zależy liczba uczniów, którzy zostaną uznani za zdolnych. Dlatego zadanie nauczycieli i wychowawców **na pierwszym etapie pracy z uczniem zdolnym** polega na rozpoznaniu zdolności ucznia, co w konsekwencji pozwoli udzielić mu adekwatnego wsparcia.

⁸ § 20 ust. 2 pkt 2 Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 9 sierpnia 2017 r. w sprawie zasad organizacji i udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach, Dz.U. z 2017 r., poz. 1591, ze zm.

Szkolna diagnoza potencjału rozwojowego ucznia zdolnego

Do podjęcia działań diagnostycznych zobowiązuje nauczycieli stosowny przepis rozporządzenia dotyczącego organizacji i udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej. Zgodnie z jego treścią pomoc psychologiczno-pedagogiczna polega m.in. na rozpoznaniu indywidualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych oraz rozpoznawaniu indywidualnych możliwości psychofizycznych. Proces diagnozy ma również wskazać czynniki środowiskowe wpływające na funkcjonowanie ucznia w szkole, ponieważ celem oddziaływania pedagogicznego jest wspieranie potencjału rozwojowego ucznia, w tym ucznia zdolnego, i stwarzanie warunków do jego aktywnego i pełnego uczestnictwa w życiu szkoły oraz w środowisku społecznym⁹.

W związku z powyższym nauczyciel, planując realizację zadań dydaktycznych, musi wziąć pod uwagę indywidualne właściwości poszczególnych uczniów. Zadania nauczyciela, realizowane na pierwszym etapie, cytowane rozporządzenie wskazuje w § 20. Zgodnie z przyjętym rozwiązaniem nauczyciel w szczególności rozpoznaje indywidualne potrzeby rozwojowe i edukacyjne oraz możliwości psychofizyczne, określa mocne strony, predyspozycje, zainteresowania i uzdolnienia uczniów. To właśnie uregulowanie prawne pozwala na podjęcie działań sprzyjających rozwojowi kompetencji oraz potencjału uczniów zdolnych i ma na celu podniesienie efektywności uczenia się ucznia¹⁰.

Najpowszechniej stosowaną techniką, umożliwiającą określenie przez nauczyciela potencjału ucznia zdolnego i jego zainteresowań, jest obserwacja pedagogiczna. Można ją przeprowadzić w trakcie bieżącej pracy z uczniem¹¹. Ponadto warto rozważyć możliwość skorzystania z analizy dokumentów ucznia (w tym z wszelkiego rodzaju wytworów i pisemnych prac sprawdzających wiedzę i umiejętności) oraz wywiadów z uczniem, jego rodzicami i nauczycielami pracującymi na poprzednim etapie edukacji.

Wskaźnikami wyjątkowych zdolności ucznia będą zapewne łatwość i szybkość przyswajania wiedzy z określonej dziedziny oraz zainteresowanie tematem wykraczające poza materiał prezentowany podczas zajęć. Działania diagnostyczne przeprowadzane przez nauczyciela w trakcie omawianego etapu można określić mianem przesiewowych. Używając kolokwializmu – nauczyciel „wyłapuje” uczniów wyróżniających się spośród rówieśników zarówno wiedzą i umiejętnościami ogólnymi, jak i kierunkowymi zdolnościami.

Do wstępnego badania ucznia zdolnego można wykorzystać gotowe narzędzia. Przykładem jest Test Uzdolnień Wielorakich (TUW) udostępniony przez Ośrodek Rozwoju Edukacji¹². W skład pakietu wchodzi podręcznik, w którym omówiono koncepcję wspie-

⁹ § 2 ust. 1 i 2 cyt. rozporządzenia.

¹⁰ § 20 ust. 1 pkt 1, 2 i 4 cyt. rozporządzenia.

¹¹ § 20 ust. 2 pkt 2 cyt. rozporządzenia.

¹² <https://www.ore.edu.pl/2015/06/test-uzdolnien-wielorakich-tuw/> (dostęp 27.08.2019 r.).

rania ucznia, oraz materiały metodyczne do pracy z uczniem zdolnym. Wartość zestawu podnoszą załączone narzędzia diagnostyczne, dodatkowe materiały merytoryczne oraz klucze umożliwiające analizę uzyskanych przez ucznia wyników. Autorzy opracowania przygotowali wersje testów dla uczniów młodszych i starszych szkoły podstawowej.

Oprócz rozpoznania rodzaju uzdolnień dodatkową wartość wynikającą z korzystania z TUV stanowi sprecyzowanie preferowanych przez ucznia sposobów uczenia się. Uwzględniona w przygotowaniu powyższych testów koncepcja Howarda Gardniera określa inteligencję jako niejednorodną właściwość. Wskazuje na równoległe występowanie u każdego człowieka inteligencji wielorakich: matematycznej, muzycznej, wizualno-przestrzennej, interpersonalnej, intrapersonalnej, językowej, przyrodniczej oraz kinestetycznej. Przewaga jednej z wymienionych inteligencji determinuje sposób uczenia się przez daną osobę. Natomiast wiedza nauczyciela na temat preferowanych przez ucznia zdolnego metod kształcenia pozwala zaplanować zindywidualizowane działania dydaktyczne.

Mając na uwadze rozwiązanie, zgodnie z którym **nauczyciele udzielają pomocy psychologiczno-pedagogicznej uczniowi przez zintegrowane działania**, czyli na wszystkich zajęciach dydaktycznych i specjalistycznych, stosowanie w praktyce oddziaływań – będących m.in. wynikiem przeprowadzenia TUV – pozwala pedagogom wywiązać się z obowiązku wynikającego z § 6 ust. 2 rozporządzenia dotyczącego organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej¹³.

Udział specjalistów i rodziców w diagnozie ucznia zdolnego

W dokładniejszym określeniu zdolności i predyspozycji ucznia nauczyciel korzysta z pomocy specjalistów. Należą do nich m.in. psycholodzy i pedagodzy szkolni oraz psycholodzy i pedagodzy zatrudnieni w poradniach psychologiczno-pedagogicznych. Zadania pedagoga i psychologa szkolnego również zapisano w wyżej omawianym rozporządzeniu. Wskazano w nim, iż od specjalistów wsparcia w procesie diagnozowania uzdolnień uczniów oraz organizowania i udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej mogą oczekiwać sami uczniowie, jak i ich rodzice oraz nauczyciele¹⁴.

Nieocenionym źródłem wiedzy dla nauczycieli są rodzice ucznia. To oni mogą dostarczyć informacji na temat preferowanych przez dziecko aktywności, zainteresowań, a niejednokrotnie osiągnięć z poprzedniego etapu kształcenia. Pozyskanie rodziców do współpracy już na pierwszym etapie gwarantuje nie tylko uzyskanie zgody na udzielanie uczniowi przez szkołę pomocy psychologiczno-pedagogicznej, która ma charakter dobrowolny¹⁵, ale również ich czynny udział w rozwijaniu zdolności dziecka. Należy pamiętać również, że to rodzice mogą być katalizatorem uruchomienia działań szkoły w odniesieniu do ucznia

¹³ § 6 ust. 2 cyt. rozporządzenia.

¹⁴ § 24 pkt 1, 3 i 7 oraz pkt 8 cyt. rozporządzenia.

¹⁵ § 3 cyt. rozporządzenia.

zdolnego, ponieważ z inicjatywą udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej mogą wystąpić nie tylko nauczyciele, ale m.in. sam uczeń lub jego rodzice¹⁶.

Warto zachęcać rodziców, by złożyli w szkole opinię wydaną przez PPP, niezbędną do uzyskania przez ucznia prawa do realizacji w szkole **indywidualnego toku nauki (ITN)** lub **indywidualnego programu nauki (IPN)**. Dostarczenie do szkoły przez rodziców ww. dokumentu ułatwia nauczycielom organizację kształcenia ucznia zdolnego. Opinia publicznej PPP dotycząca ITN lub ITP zawiera bowiem m.in. wskazanie rodzaju i zakresu uzdolnień dziecka (przepisy prawne regulujące ITN oraz IPN zostaną omówione w dalszej części artykułu).

W przypadku gdy szkoła nie dysponuje ww. opinią, nauczyciele organizują wsparcie uczniowi zdolnemu w ramach udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej. Nie mogą jednak stosować szerszego zakresu działań – w formie IPN lub ITN.

Na podstawie wniosków sformułowanych w wyniku przeprowadzenia diagnozy uzdolnień, czyli po rozpoznaniu indywidualnych predyspozycji, uzdolnień i zainteresowań ucznia, zespół nauczycieli podejmuje decyzję o sposobie organizacji procesu edukacyjnego ucznia zdolnego. W tym momencie rozpoczyna się **drugi etap działań szkoły**.

Wsparcie ucznia zdolnego

Pod pojęciem wsparcia ucznia zdolnego należy rozumieć działania szkoły realizowane zgodnie i w odpowiedzi na indywidualne potrzeby psychofizyczne i możliwości rozwojowe ucznia zdolnego. Mogą one dotyczyć m.in.: udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej, oceniania osiągnięć dydaktycznych i zachowania, formy i organizacji kształcenia.

Jak podkreślono wyżej, rodzaj wsparcia udzielanego uczniowi zdolnemu zależy od jego indywidualnych potrzeb i możliwości. Może ono być realizowane przez nauczycieli w trakcie bieżącej pracy z uczniem, przez zintegrowane działania nauczycieli i specjalistów, w formie zajęć rozwijających uzdolnienia, porad, konsultacji lub warsztatów¹⁷, przy czym należy pamiętać, iż w zajęciach rozwijających uzdolnienia dla uczniów szczególnie zdolnych nie może uczestniczyć więcej niż 8 uczniów¹⁸.

Dla uczniów zdolnych prawodawca przewidział specjalną formę nauki. Sprzyja ona nie tylko rozwijaniu zainteresowań uczniów, ale również realizacji zadań wykraczających poza podstawę programową. Wspomniana forma charakteryzuje się specyficzną organizacją kształcenia i zwana jest **indywidualnym programem nauki (IPN)** lub **indywidualnym tokiem nauki (ITN)**¹⁹.

¹⁶ § 5 cyt. rozporządzenia.

¹⁷ § 6 ust. 2 cyt. rozporządzenia.

¹⁸ § 7 cyt. rozporządzenia.

¹⁹ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 9 sierpnia 2017 r. w sprawie warunków i trybu udzielania zezwoleń na indywidualny program lub tok nauki oraz organizacji indywidualnego programu lub toku nauki, Dz.U. z 2017 r., poz. 1569.

Indywidualny program nauki (IPN) może dotyczyć jednego, kilku lub wszystkich obowiązkowych zajęć edukacyjnych przewidzianych w tygodniowym rozkładzie zajęć dla danej klasy. Uczeń realizuje wówczas program z jednego, kilku lub wszystkich obowiązkowych zajęć edukacyjnych (przedmiotów obowiązkowych), dostosowany do jego uzdolnień, zainteresowań i możliwości edukacyjnych²⁰. Powyższe rozwiązanie umożliwia uczniowi rozwijanie wiedzy w obszarach, w których wykazuje wyższe od przeciętnych predyspozycje do nauki. Uczeń, choć uczestniczy wraz z rówieśnikami w zajęciach edukacyjnych organizowanych w szkole, pracuje według specjalnie dla niego przygotowanego programu. Program ten może być realizowany również podczas zajęć pozalekcyjnych oraz pozaszkolnych.

Nauczyciel przedmiotu, którego dotyczy indywidualny program nauki, ma za zadanie opracować program, według którego uczeń będzie pracował. Może również nadzorować realizację indywidualnego programu nauki przygotowanego dla ucznia poza szkołą. Ciekawym rozwiązaniem jest także możliwość włączenia w prace nad programem nauczyciela prowadzącego zajęcia edukacyjne w szkole wyższego stopnia, nauczyciela doradcy metodycznego, psychologa szkolnego, pedagoga szkolnego lub samego ucznia.

Ważnym elementem programu jest – oprócz określenia zakresu materiału – wskazanie form pracy z uczniem. Pamiętając, iż uczeń zdolny dysponuje niezwykle umiejętnościami poznawczymi (zdolność myślenia abstrakcyjnego, bogata wyobraźnia, łatwość wyciągania wniosków przyczynowo-skutkowych, zapamiętywania, generalizacji, analizy i syntezy oraz inne), nauka w systemie klasowo-lekcyjnym z zastosowaniem tradycyjnych podawczych metod nauczania nie jest w tym przypadku wystarczająca. Planując pracę z uczniem zdolnym, należy uwzględnić nie tylko zróżnicowanie treści i zadań, ale także powierzanie rozwiązywania zadań problemowych, opracowywanie referatów i rozprawek, przydzielanie roli asystenta nauczyciela lub eksperta w grupie zadaniowej, kierowanie pracą zespołu uczniów, opiekę nad uczniami młodszymi, analizę literatury przedmiotu obejmującą materiał wyższego rzędu itp.

Proponowany uczniom zdolnym udział w zajęciach pozalekcyjnych, jak koła zainteresowań, również może okazać się niewystarczającym wsparciem. Dlatego w celu zaspokojenia „głodu wiedzy” ucznia zdolnego należy rozważyć zaplanowanie indywidualnych konsultacji z nauczycielem-opiekunem, spotkań z ekspertami, udziału w seminariach, konferencjach, sesjach popularnonaukowych i naukowych, wycieczkach naukowych oraz zajęciach klas programowo wyższych, również w szkołach wyższego stopnia. Skontrolowaniem wiedzy ucznia zdolnego są nie tylko klasyczne sprawdziany i testy, ale także udział w konkursach i turniejach szkolnych i międzyszkolnych.

Kolejną formą organizacyjną, przyjętą przez prawodawcę z myślą o uczniu zdolnym, jest **indywidualny tok nauki (ITN)**, który może dotyczyć jednego, kilku lub wszystkich obowiązujących zajęć edukacyjnych, przewidzianych w tygodniowym rozkładzie zajęć dla danej klasy.

²⁰ § 1 cyt. rozporządzenia.

Jednak w tym przypadku uczeń pobiera naukę według innego systemu niż udział w obowiązkowych zajęciach edukacyjnych. Ponadto może w trakcie jednego roku szkolnego realizować programy nauczania z zakresu dwóch lub więcej klas. Konsekwencją takiej koncepcji jest możliwość klasyfikowania i promowania ucznia w czasie całego roku szkolnego. Również i w tej sytuacji realizowany przez ucznia program nauczania może wynikać ze szkolnego zestawu programów nauczania lub zostać indywidualnie opracowany na takich samych zasadach, jak dla ucznia realizującego indywidualny program nauki²¹.

Jak już wspomniano, z uwagi na posiadanie przez ucznia zdolnego wyjątkowych predyspozycji do uczenia się w danym obszarze, w szczególnych warunkach prawo przewiduje możliwość realizacji w ciągu jednego roku szkolnego programu nauczania z zakresu więcej niż dwóch klas. Jednak takie rozwiązanie wymaga uzyskania pozytywnej opinii organu sprawującego nadzór pedagogiczny nad szkołą, do której uczęszcza uczeń²².

Ważnym aspektem organizacji kształcenia ucznia zdolnego, któremu przyznano indywidualny program lub tok nauki, jest możliwość uczestniczenia w lekcjach nie tylko tych, które organizowane są dla klasy, do której jest przypisany. W celu rozwijania i poszerzania wiedzy oraz zdobywania kolejnych umiejętności może on uczęszczać na wybrane zajęcia dydaktyczne do klasy programowo wyższej, odbywające się w szkole macierzystej lub innej, w szkole wyższego stopnia bądź realizować program w całości lub częściowo we własnym zakresie²³. Stwarza to okazję do współdziałania ucznia zdolnego z uczniami starszymi, co niewątpliwie pozytywnie wpływa na motywację do pracy oraz przyrost wiedzy i umiejętności.

Nauczyciele pracujący z uczniem zdolnym zobowiązani są do udzielania mu szeroko rozumianej pomocy psychologiczno-pedagogicznej. W jej zakres wchodzi m.in. wsparcie ucznia korzystającego z indywidualnego programu lub toku nauki w opanowaniu wiedzy i umiejętności z innych dziedzin niż ta, w której wykazuje wysokie zdolności. W przypadku, w którym uczeń prezentujący jednokierunkowe uzdolnienia ma problemy z opanowaniem materiału z innego przedmiotu, możliwe jest dostosowanie wymagań edukacyjnych wynikających z podstawy programowej dla tych zajęć do jego indywidualnych potrzeb i możliwości. Wniosek w tej sprawie składa wychowawca lub nauczyciel przedmiotu, który rozpozna trudności ucznia²⁴.

Dla lepszego zrozumienia różnic w organizacji prawnej IPN oraz ITN poniżej została zamieszczona tabela z wykazem podstawowych rozwiązań zawartych w *Rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z dnia 9 sierpnia 2017 r. w sprawie warunków i trybu udzielania zezwoleń na indywidualny program lub tok nauki oraz organizacji indywidualnego programu lub toku nauki* (Dz.U. z 2017 r., poz. 1569).

²¹ § 2 cyt. rozporządzenia.

²² § 7 ust. 2 cyt. rozporządzenia.

²³ § 9 cyt. rozporządzenia.

²⁴ § 10 cyt. rozporządzenia.

Tabela 1. Różnice i podobieństwa pomiędzy indywidualnym programem nauki a indywidualnym tokiem nauki

Indywidualny program nauki (IPN)	Indywidualny tok nauki (ITN)
dotyczy jednego, kilku lub wszystkich obowiązkowych zajęć edukacyjnych przewidzianych w tygodniowym rozkładzie zajęć dla danej klasy	
uczeń realizuje indywidualny program: • opracowany przez nauczyciela przedmiotu lub • opracowany dla ucznia poza szkołą	uczeń realizuje: • program nauczania objęty szkolnym zestawem programów nauczania lub • indywidualny program opracowany przez nauczyciela przedmiotu lub • indywidualny program opracowany dla ucznia poza szkołą
uczeń uczestniczy w zajęciach edukacyjnych organizowanych w szkole wraz z rówieśnikami, realizując indywidualny program	uczeń pobiera naukę według systemu innego niż udział w obowiązkowych zajęciach edukacyjnych
	• możliwość realizacji w trakcie jednego roku szkolnego programów nauczania z zakresu dwóch lub więcej klas oraz możliwość klasyfikowania i promowania takiego ucznia w czasie całego roku szkolnego • konieczna pozytywna opinia organu sprawującego nadzór pedagogiczny nad szkołą, do której uczęszcza uczeń
możliwość dostosowania wymagań edukacyjnych wynikających z podstawy programowej do indywidualnych potrzeb i możliwości ucznia prezentującego jednokierunkowe uzdolnienia – z tych przedmiotów, z których wykazuje problemy w opanowaniu wiedzy i umiejętności • konieczny wniosek wychowawcy lub nauczyciela przedmiotu, który rozpoznał trudności ucznia	
klasyfikacja ucznia odbywa się na podstawie podsumowania osiągnięć edukacyjnych, dokonanego przez nauczycieli poszczególnych przedmiotów	klasyfikacja ucznia odbywa się na podstawie egzaminów klasyfikacyjnych
możliwość uczestniczenia w zajęciach: • z klasą, do której jest przypisany • z klasą programowo wyższą – odbywające się w macierzystej szkole lub innej albo w szkole wyższego stopnia • realizowanie programu w całości lub częściowo we własnym zakresie	

Źródło: Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 9 sierpnia 2017 r. w sprawie warunków i trybu udzielania zezwoleń na indywidualny program lub tok nauki oraz organizacji indywidualnego programu lub toku nauki, Dz.U. z 2017 r., poz. 1569

Indywidualny program lub tok nauki dotyczy uczniów pobierających naukę na każdym etapie edukacyjnym i uczących się w każdym typie szkoły²⁵. Jednakże trzeba pamiętać, że zezwolenie na omawianą formę organizacji procesu edukacyjnego wydawane jest nie wcześniej, niż po upływie co najmniej jednego roku nauki, a w uzasadnionych przypadkach – po śródrocznej klasyfikacji ucznia²⁶.

Osobami wnioskującymi o indywidualny program lub tok nauki mogą być: sam uczeń (jeśli niepełnoletni, to za zgodą rodziców), rodzice niepełnoletniego ucznia, wychowawca klasy oraz nauczyciel zajęć edukacyjnych za zgodą rodziców albo pełnoletniego ucznia²⁷. Wniosek dotyczący udzielenia zezwolenia na indywidualny program lub tok nauki składa się do dyrektora szkoły za pośrednictwem wychowawcy klasy, do której uczęszcza uczeń, wraz z opinią wychowawcy klasy o predyspozycjach, możliwościach i oczekiwaniach oraz informacją na temat dotychczasowych osiągnięć ucznia²⁸.

Kolejnymi warunkami udzielenia zgody na omawianą formę nauki są pozytywna opinia publicznej poradni psychologiczno-pedagogicznej²⁹, w której zostaną określone indywidualne potrzeby rozwojowe i możliwości psychofizyczne ucznia, a także wyrażenie pozytywnej opinii przez radę pedagogiczną. W przypadku zezwolenia na indywidualny tok nauki, umożliwiającą realizację w ciągu jednego roku szkolnego programu nauczania z zakresu więcej niż dwóch klas, wymaga się także pozytywnej opinii organu sprawującego nadzór pedagogiczny nad szkołą³⁰.

W zezwoleniu dyrektor wskazuje okres, na jaki udziela zgody na indywidualny program lub tok nauki³¹. Uczniowi, który otrzyma powyższe zezwolenie, dyrektor szkoły przydziela nauczyciela-opiekuna, ustalając jednocześnie zakres jego obowiązków³².

Dyrektor szkoły, który uzna, iż uczeń nie spełnia warunków umożliwiających wydanie zezwolenia na indywidualny program nauki lub tok nauki, wydaje decyzję administracyjną zawierającą odmowę udzielenia zezwolenia³³.

Z uwagi na to, iż obecne warunki życia niejednokrotnie zmuszają rodziców do zmiany miejsca zamieszkania, a dzieci do zmiany szkoły, przewidziano możliwość kontynuowania przez ucznia indywidualnego programu lub toku nauki w nowej szkole. Wówczas również wymagane jest uzyskanie odpowiedniego zezwolenia od dyrektora szkoły,

²⁵ § 3 cyt. rozporządzenia.

²⁶ § 4 ust. 1 cyt. rozporządzenia.

²⁷ § 4 ust. 2 cyt. rozporządzenia.

²⁸ § 4 ust 3 i 4 cyt. rozporządzenia.

²⁹ § 6 cyt. rozporządzenia.

³⁰ § 7 ust. 2 cyt. rozporządzenia.

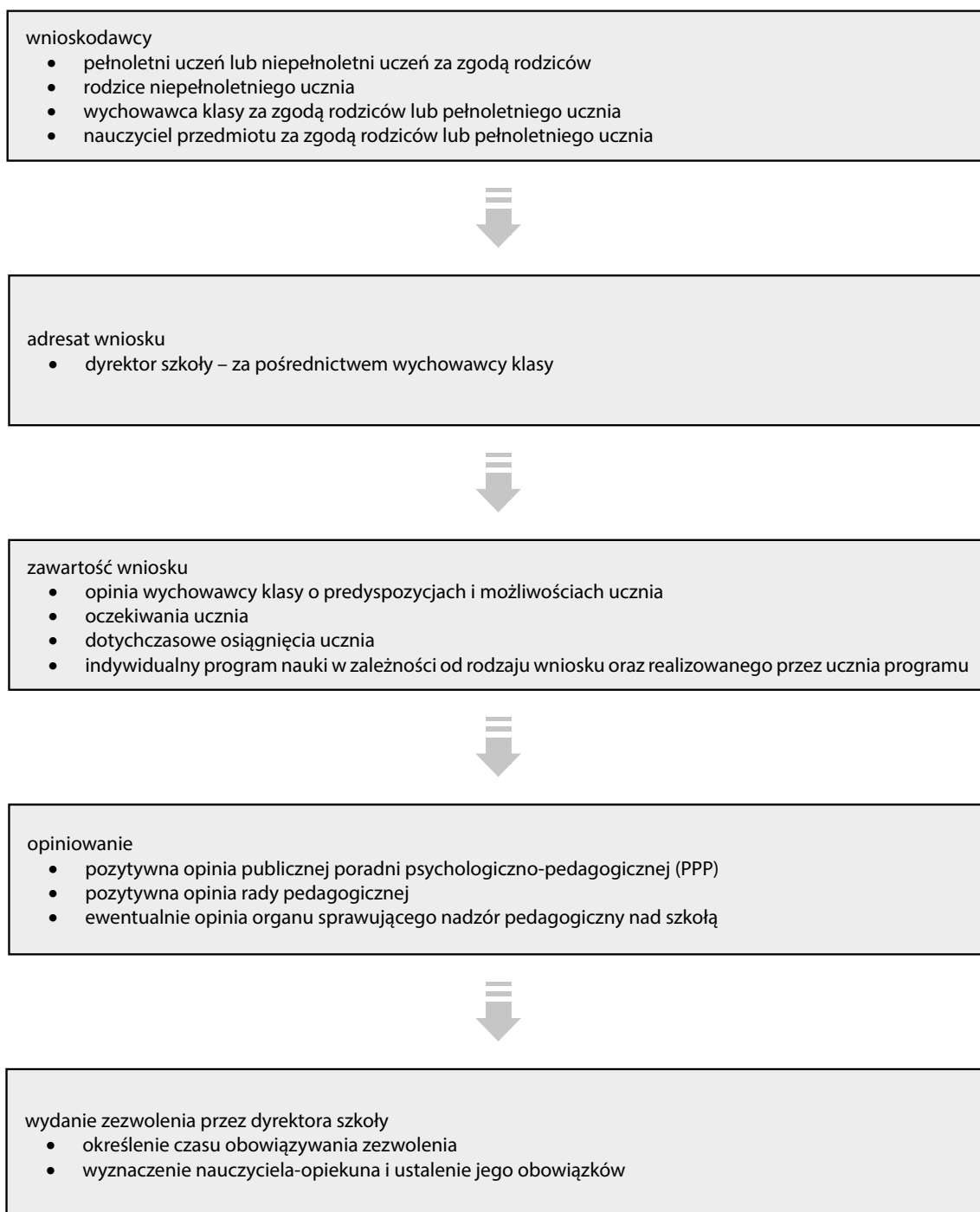
³¹ § 6 cyt. rozporządzenia.

³² § 7 ust. 1 i 3 oraz § 8 cyt. wyżej rozporządzenia

³³ Art. 115 ust. 1 *Ustawy z dnia 14 grudnia 2016 r. „Prawo oświatowe”*, t.j. Dz.U. z 2019 r., poz. 1148, ze zm.

do której uczeń został przyjęty³⁴. Poszczególne etapy związane z uzyskaniem zezwolenia na IPN lub ITN zawiera poniższy schemat.

Schemat 2. Ścieżka wydawania zezwolenia na indywidualny program lub indywidualny tok nauki



Źródło: opracowanie własne

³⁴ § 7 ust. 4 Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 9 sierpnia 2017 r. w sprawie warunków i trybu udzielania zezwoleń na indywidualny program lub tok nauki oraz organizacji indywidualnego programu lub toku nauki, Dz.U. z 2017 r., poz. 1569.

Warto ponownie podkreślić, że wybór formy organizacji kształcenia oraz wsparcia z zakresu pomocy psychologiczno-pedagogicznej dla ucznia zdolnego wymaga zgody rodziców. Ich czynny udział w procesie planowania oraz realizacji nauczania gwarantuje wysoką jakość edukacji dziecka oraz uzyskanie znacznych osiągnięć. Rodzice (prawni opiekunowie) do momentu uzyskania pełnoletniości przez dziecko są jedynymi, którzy odpowiadają za dziecko, a więc również reprezentują jego interesy. Wystąpienie z jakimkolwiek wnioskiem do dyrektora szkoły lub PPP musi zostać przez nich zaakceptowane.

Ocenianie ucznia zdolnego

Osobnym zagadnieniem jest sposób oceniania ucznia zdolnego lub ucznia o wybitnych uzdolnieniach jednokierunkowych. Należy zaznaczyć, iż nauczyciel ma obowiązek stosować indywidualizację w pracy dydaktycznej, w tym w procesie oceniania ucznia³⁵. Skierowanie aktywności ucznia zdolnego na rozwijanie zdolności kierunkowych może skutkować brakiem czasu, energii lub umiejętności uczenia się innych przedmiotów. Jak wspomniano wyżej, zdarza się, że z racji posiadania przez ucznia wyjątkowych cech sprzyjających uczeniu się danego przedmiotu, sprostanie wymaganiom edukacyjnym z innych zajęć jest dla niego trudne. W takim przypadku nauczyciel prowadzący zajęcia nieobjęte indywidualnym programem lub tokiem nauki może dostosować wymagania edukacyjne z tych zajęć do indywidualnych potrzeb i możliwości ucznia, z zachowaniem wymagań edukacyjnych wynikających z podstawy programowej³⁶. Uczeń ma wówczas zagwarantowane zrealizowanie podstawy programowej z tego przedmiotu, jednak zgodnie z indywidualnie dostosowanymi do jego możliwości i predyspozycji wymaganiami. Ma również możliwość skorzystania z indywidualnie dostosowanych kryteriów oceniania.

Przyjęte rozwiązanie oznacza w praktyce, iż uczeń opanowuje niezbędne wymagania, sprecyzowane w podstawie programowej danego przedmiotu, w sposób indywidualnie określony przez nauczyciela. Zatem dostosowanie wymagań edukacyjnych do indywidualnych możliwości ucznia oznacza wskazanie przez nauczyciela niezbędnych wiadomości i umiejętności, które pozwolą uczniowi uzyskać pozytywne oceny śródroczne i roczne. Z uwagi na realizację przez ucznia zdolnego indywidualnego programu lub toku nauki wskazane jest również sformułowanie sposobu wywiązywania się przez ucznia z opanowania materiału. Sposób, zakres i termin prezentacji przez ucznia zdobytej wiedzy następuje dzięki opracowaniu przez nauczyciela indywidualnych kryteriów oceniania.

W przypadku uczniów realizujących indywidualny tok nauki klasyfikacja następuje na podstawie egzaminów klasyfikacyjnych³⁷. Takie rozwiązanie podyktowane jest po-

³⁵ Art. 44 c. ust. 1 i 2 Ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty, t.j. Dz.U. z 2019 r., poz. 730, 761.

³⁶ § 10 Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 9 sierpnia 2017 r. w sprawie warunków i trybu udzielania zezwoleń na indywidualny program lub tok nauki oraz organizacji indywidualnego programu lub toku nauki, Dz.U. z 2017 r., poz. 1569.

³⁷ Art. 115 ust. 3 Ustawy z dnia 14 grudnia 2016 r. „Prawo oświatowe”, t.j. Dz.U. z 2019 r., poz. 1148, ze zm.

bieraniem nauki przez ucznia zdolnego w systemie innym niż udział w obowiązkowych zajęciach edukacyjnych. Powyższy egzamin przeprowadza komisja, w skład której wchodzi przewodniczący komisji, czyli nauczyciel prowadzący dane zajęcia, oraz nauczyciel prowadzący takie same lub pokrewne zajęcia edukacyjne³⁸. Zakres wiedzy, który sprawdzany jest podczas egzaminu klasyfikacyjnego, wynika w tym wypadku bezpośrednio z wymagań edukacyjnych określonych w programach realizowanych przez ucznia.

Wyznaczając termin egzaminu klasyfikacyjnego dla ucznia zdolnego, dyrektor musi pamiętać, iż nie może się on odbyć później niż w dniu poprzedzającym dzień zakończenia rocznych zajęć dydaktyczno-wychowawczych w danym roku szkolnym. Ponadto powyższy termin należy uzgodnić z uczniem oraz jego rodzicami³⁹.

Może się zdarzyć, iż z usprawiedliwionych przyczyn losowych uczeń nie przystąpi do egzaminu klasyfikacyjnego. Wówczas dyrektor szkoły wyznacza dodatkowy termin sprawdzenia wiedzy i umiejętności ucznia⁴⁰.

Na szczególną uwagę zasługuje sposób **oceny zachowania ucznia zdolnego**. Zdarza się, iż uczeń zdolny nie należy do pokornych, grzecznych i podporządkowujących się podopiecznych. Nauczyciele mogą obserwować zachowania charakteryzujące się niecierpliwością i chęcią uzyskania natychmiast odpowiedzi na dręczące go pytania. Przerwanie wypowiedzi innych osób, brak tolerancji wobec niezrozumienia problemu przez innego ucznia, skracanie toku myślenia, preferowanie pracy samodzielnej to częste problemy, o jakich wspominają nauczyciele zdolnych uczniów. W takim przypadku należy zastosować rozwiązania wynikające z art. 5 ustawy *Prawo oświatowe* oraz art. 44 c. ustawy o systemie oświaty, które wskazują, iż: *nauczyciel w swoich działaniach dydaktycznych, wychowawczych i opiekuńczych ma obowiązek kierowania się dobrem uczniów, troską o ich zdrowie, postawę moralną i obywatelską, z poszanowaniem godności osobistej ucznia*⁴¹ oraz: *nauczyciel jest obowiązany indywidualizować pracę z uczniem na zajęciach edukacyjnych odpowiednio do potrzeb rozwojowych i edukacyjnych oraz możliwości psychofizycznych ucznia*⁴². Powyższe uregulowania nakładają na nauczycieli obowiązek podjęcia działań zmierzających do opracowania indywidualnych zasad i kryteriów oceny zachowania ucznia, ustalenia zintegrowanych działań nauczycieli pracujących z uczniem w tym zakresie oraz konsekwentnego rozliczania ucznia z przyjętych ustaleń. Nie oznacza to, iż uczeń zdolny jest traktowany ulgowo; wręcz przeciwnie. Wymaga on jednak zindywidualizowanego podejścia wychowawczego. Nauczyciele w ten sposób wskazują mu postawy, które wykraczają poza ogólnie przyjęte normy, umożliwiając przyswojenie i stosowanie zasad postępowania społecznie respektowanych oraz uzyskanie pozytywnej oceny z zachowania.

³⁸ Art. 44 l. ust. 1 Ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty, t.j. Dz.U. z 2019 r., poz. 730, 761 oraz § 15 ust. 5 Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 22 lutego 2019 r. w sprawie oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy w szkołach publicznych, Dz.U. z 2019 r., poz. 373.

³⁹ Art. 44 l. ust. 2 cyt. ustawy.

⁴⁰ Art. 44 l. ust. 3 cyt. ustawy.

⁴¹ Art. 5 Ustawy z dnia 14 grudnia 2016 r. „Prawo oświatowe”, t.j. Dz.U. z 2019 r., poz. 1148, ze zm.

⁴² Art. 44 c. Ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty, t.j. Dz.U. z 2019 r., poz. 730, 761.

Ocena efektywności wsparcia udzielonego uczniowi zdolnemu

Trzeci etap pracy z uczniem zdolnym odnosi się do oceny efektywności udzielonego wsparcia. Podstawą oceniania jest analiza wyników edukacyjnych oraz innych osiągnięć ucznia. Porównanie wyników uzyskanych przez ucznia z założeniami realizowanego przez niego programu nie tylko pozwoli na określenie stopnia przyswojenia przez ucznia zdolnego wiedzy i umiejętności. Z prawnego punktu widzenia, omawiając ocenianie, myślimy o: *rozpoznawaniu przez nauczycieli poziomu i postępów w opanowaniu przez ucznia wiadomości i umiejętności w stosunku do (...) wymagań edukacyjnych*⁴³ wynikających z realizowanego przez ucznia programu. Zatem, biorąc pod uwagę, iż ocenianie: *umożliwia nauczycielom doskonalenie organizacji i metod pracy dydaktyczno-wychowawczej*⁴⁴, stanowi ono podstawę przeprowadzenia oceny efektywności oddziaływań zaplanowanych wobec ucznia zdolnego.

Konieczne jest również dokonanie oceny efektywności udzielanej uczniowi pomocy psychologiczno-pedagogicznej. Przepisy prawa podkreślają, iż: *nauczyciele, wychowawcy grup wychowawczych i specjaliści udzielający pomocy psychologiczno-pedagogicznej (...) oceniają efektywność udzielanej pomocy i formułują wnioski dotyczące dalszych działań mających na celu poprawę funkcjonowania ucznia*⁴⁵. Ponadto, jak wspomniano wcześniej, pomoc psychologiczno-pedagogiczna jest odpowiedzią na problemy ucznia i charakteryzuje ją adekwatność do jego potrzeb. Oczywiście więc jest, że bez przeprowadzenia analizy zrealizowanych działań i wyciągnięcia wniosków planowanie kolejnych oddziaływań nie jest możliwe. Powyższa regulacja ma zastosowanie w szczególności do uczniów wykazujących problemy emocjonalne i społeczne. Posiadanie zdolności kierunkowych nie wyklucza bowiem występowania trudności w funkcjonowaniu emocjonalno-społecznym ucznia.

Wnioski sformułowane na podstawie oceny ucznia pozwolą określić poprawność zastosowanych form i metod pracy na zajęciach dydaktycznych. Natomiast wnioski dotyczące udzielonej pomocy psychologiczno-pedagogicznej – na ocenę efektywności prowadzonych działań w powyższym zakresie oraz zaplanowanie kolejnych form wsparcia. Będą one również podstawą do dokonania modyfikacji w opracowywanych programach nauki oraz planowanych zintegrowanych działaniach nauczycieli lub wsparciu psychologiczno-pedagogicznym na kolejny rok szkolny.

Ocenianie jest również swego rodzaju informacją zwrotną dla ucznia i jego rodziców, bowiem zgodnie z prawem informuje ucznia: *o poziomie jego osiągnięć edukacyjnych (...) oraz postępach w tym zakresie*⁴⁶. Ponadto ma na celu udzielenie uczniowi pomocy w nauce, gdyż

⁴³ Art. 44 b. ust. 3 *Ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty*, t.j. Dz.U. z 2019 r., poz. 730, 761.

⁴⁴ Art. 44 b. ust. 5 pkt 6 cyt. ustawy.

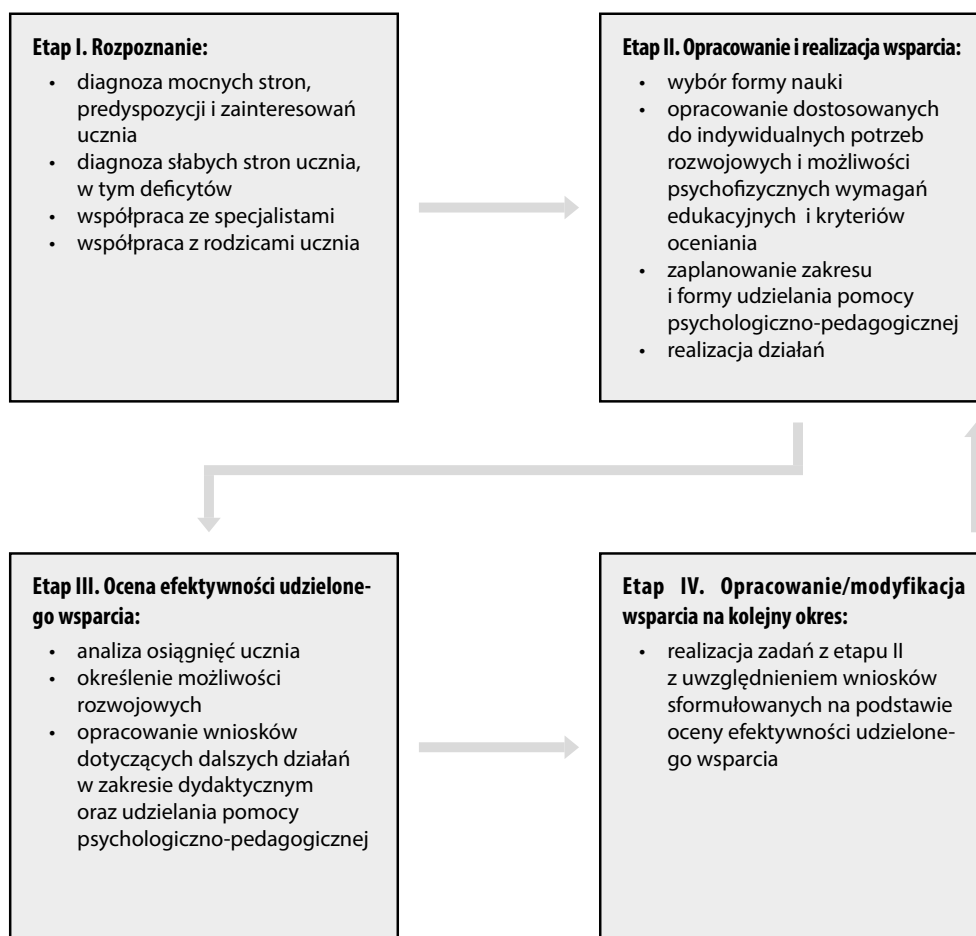
⁴⁵ § 20 ust. 8 *Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 9 sierpnia 2017 r. w sprawie zasad organizacji i udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach*, Dz.U. z 2017 r., poz. 1591, ze zm.

⁴⁶ Art. 44 b. ust. 5 pkt 1 cyt. ustawy.

wskazuje: *co uczeń robi dobrze i jak powinien się dalej uczyć*⁴⁷ oraz udzielenie: *wskazówek do samodzielnego planowania własnego rozwoju, motywowanie ucznia do dalszych postępów*⁴⁸.

Na zakończenie analizy prawnych aspektów pracy z uczniem zdolnym można wpisać poszczególne działania w poniższy schemat.

Schemat 3. Etapy pracy nauczyciela z uczniem zdolnym



Źródło: opracowanie własne

Nadzór pedagogiczny nad nauczycielami sprawowany przez dyrektora szkoły w procesie edukacji ucznia zdolnego

Zadania dyrektora szkoły w organizacji procesu edukacyjnego ucznia zdolnego odnoszą się do uczestniczenia w procedurach przyznania uczniowi zdolnemu prawa do organizacji IPN lub ITN oraz nadzoru pedagogicznego nad realizacją powyższych form nauki, a także do nadzoru pedagogicznego dotyczącego adekwatności wsparcia udzielanego uczniowi zdolnemu i jego rodzicom przez nauczycieli i specjalistów.

⁴⁷ Art. 44 b. ust. 5 pkt 2 cyt. ustawy.

⁴⁸ Art. 44 b. ust. 5 pkt 3 cyt. ustawy.

We wcześniejszej części artykułu szczegółowo przedstawiono procedurę wydawania zezwolenia na IPN oraz ITN oraz zadania dyrektora w tym zakresie, dlatego w tym miejscu zostanie omówiona kwestia nadzoru pedagogicznego, który dyrektor szkoły ma obowiązek sprawować nad nauczycielami zatrudnionymi w szkole⁴⁹.

Szczegółowy zakres obowiązków dyrektora szkoły dotyczących sprawowania nadzoru pedagogicznego wskazuje *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 25 sierpnia 2017 r. w sprawie nadzoru pedagogicznego*⁵⁰. Zgodnie z rozporządzeniem do zadań dyrektora należą m.in.:

- kontrolowanie przestrzegania przez nauczycieli przepisów prawa dotyczących działalności dydaktycznej, wychowawczej i opiekuńczej;
- wspomaganie nauczycieli w realizacji ich zadań;
- planowanie i prowadzenie działań rozwojowych nauczycieli⁵¹.

Kadra pedagogiczna szkoły musi się spodziewać, iż dyrektor będzie nadzorował sposób i stopień rozpoznawania indywidualnych zdolności uczniów przez poszczególnych nauczycieli, realizację przez nich programu nauczania uczniów zdolnych, w tym wynikających z IPN lub ITN, zakres oraz efektywność udzielanego wsparcia uczniom zdolnym i ich rodzicom oraz opracowanie i przestrzeganie dostosowanych do indywidualnych potrzeb i możliwości uczniów zdolnych wymagań edukacyjnych, wynikających z realizowanych programów i kryteriów oceniania.

Dyrektor szkoły, realizując zadania wynikające ze sprawowanego nadzoru pedagogicznego, m.in. analizuje dokumentację przebiegu nauczania prowadzoną przez nauczyciela. Powyższe działanie dostarcza informacji np. na temat realizacji programu, postępów ucznia oraz jego frekwencji na zajęciach. Niezastąpionym źródłem informacji na temat pracy nauczyciela są także obserwacje zajęć dydaktycznych oraz innych działań realizowanych przez nauczyciela. Dyrektor ma wówczas możliwość oceny nie tylko metod i form pracy nauczyciela, ale również stylu pracy, sposobu komunikacji, atmosfery panującej na zajęciach, relacji uczeń – nauczyciel⁵².

Ustalony przez dyrektora plan nadzoru pedagogicznego na dany rok szkolny nauczyciele poznają najpóźniej 15 września podczas zebrania rady pedagogicznej. Zawiera on m.in.: *tematykę i terminy przeprowadzania kontroli przestrzegania przez nauczycieli przepisów prawa dotyczących działalności dydaktycznej, wychowawczej i opiekuńczej (...), zakres wspomagania nauczycieli w realizacji ich zadań (...), plan obserwacji (...) oraz zakres monitorowania*⁵³.

⁴⁹ Art. 60 ust. 7, art. 68 ust. 1 pkt 2 *Ustawy z dnia 14 grudnia 2016 r. „Prawo oświatowe”*, t.j. Dz.U. z 2019 r., poz. 1148, ze zm.

⁵⁰ *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 25 sierpnia 2017 r. w sprawie nadzoru pedagogicznego*, Dz.U. z 2017 r., poz. 1658.

⁵¹ § 22 ust. 1 cyt. rozporządzenia.

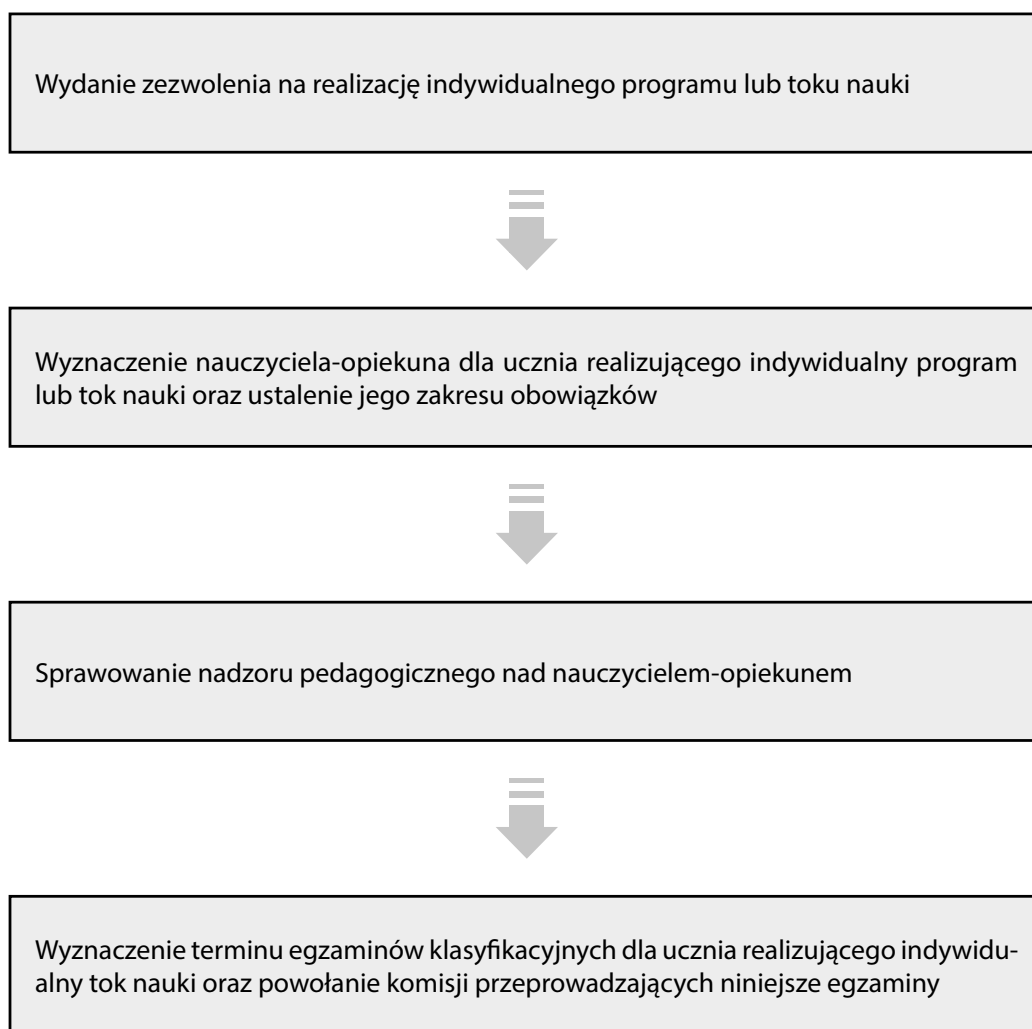
⁵² Tamże.

⁵³ § 23 cyt. rozporządzenia.

Wnioski wyciągnięte z prowadzonego przez dyrektora nadzoru pedagogicznego wykorzystywane są do zaplanowania działań wspierających nauczycieli. Praca z uczniem zdolnym wymaga ciągłego doskonalenia się nauczycieli, a w szczególności nauczyciela-opiekuna ucznia zdolnego, oraz współpracy z innymi członkami rady pedagogicznej. W związku z tym dyrektor, oceniając pracę nauczyciela-opiekuna, zwraca uwagę na rodzaj i zakres wsparcia, jakiego powinien mu udzielić.

Zakres obowiązków dyrektora szkoły w odniesieniu do uczniów zdolnych przedstawia poniższy schemat.

Schemat 4. Obowiązki dyrektora szkoły w odniesieniu do uczniów zdolnych



Źródło: opracowanie własne

Biorąc pod uwagę specyficzne potrzeby uczniów wybitnie uzdolnionych, powyższe rozwiązania prawne wydają się odpowiednie do właściwej organizacji procesu uczenia się tych uczniów. Odpowiednie, czyli umożliwiające zdobywanie wiedzy i umiejętności

w tempie dostosowanym do możliwości danego ucznia oraz w sposób zapewniający dostęp do szerszego zakresu materiału niż to zakłada podstawa programowa dla danej klasy. Jednak: odpowiedni nie oznacza: wystarczający, bowiem zawsze istnieje prawdopodobieństwo znalezienia lepszego rozwiązania, umożliwiającego pełniejszy rozwój zdolności ucznia.

Kompetencje nauczycieli a edukacja ucznia zdolnego

Warto poddać refleksji system edukacji nauczycieli. W szczególności należy zastanowić się nad wyposażeniem przyszłych pedagogów w umiejętności diagnozowania zdolności uczniów, opracowywania programów adekwatnych do indywidualnych potrzeb i możliwości uczniów zdolnych oraz dostosowywania wymagań edukacyjnych i kryteriów oceniania dla tych wyjątkowych podopiecznych.

Należy pamiętać, że umiejętność rozpoznawania wyjątkowych uzdolnień sprzyja eliminowaniu zachowań trudnych uczniów o nieprzeciętnych zdolnościach. Nierozpoznany uczeń zdolny, pozostawiony w szkole bez specjalistycznego wsparcia, może swoją aktywność – zamiast na poszerzaniu wiedzy – skupić na innych, w tym wypadku niewłaściwych, formach działania. Narastająca frustracja, spowodowana brakiem zaspokojenia potrzeby zdobywania wiedzy, akceptacji i uznania, może wyzwolić zachowania nieakceptowane społecznie. Zatem rozpoznanie zdolności uczniów i ich rozwijanie nie tylko przynosi chlubę szkole, ale również wpływa na prawidłowy i zgodny z przepisami prawa przebieg procesów dydaktycznych, opiekuńczych i wychowawczych, realizowanych przez szkołę wobec poszczególnych uczniów oraz zespołów klasowych.

Na zakończenie, w formie tabeli, został przedstawiony spis najważniejszych odniesień dotyczących organizacji przez szkołę procesów dydaktycznych, opiekuńczych i wychowawczych w stosunku do ucznia zdolnego.

Tabela 2. Przepisy regulujące organizację kształcenia, wychowania i opieki ucznia zdolnego

<i>Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r. „Prawo oświatowe”, t.j. Dz.U. z 2019 r., poz. 1148, ze zm.</i>	
zapewnienie nauki uczniom zdolnym	art. 1
indywidualizacja pracy z uczniem	art. 5
możliwość wcześniejszego rozpoczęcia nauki	art. 36 ust. 1 i 2
indywidualny program nauki i indywidualny tok nauki – założenia podstawowe	art. 115
klasyfikacja ucznia realizującego indywidualny tok nauki	art. 115
obowiązek dyrektora dotyczący sprawowania nadzoru pedagogicznego nad nauczycielami zatrudnionymi w szkole	art. 60 ust. 7 art. 68 ust. 1 pkt 2

Ustawa o systemie oświaty z dnia 7 września 1991 r. t.j. Dz.U. z 2019 r. poz. 730, 761	
ogólne zasady oceniania ucznia	art. 44
zasady organizacji egzaminu dla ucznia realizującego indywidualny tok nauki	art. 44 l. i 44 zb.
Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 11 sierpnia 2017 r. w sprawie wymagań wobec szkół i placówek, Dz.U. z 2017 r., poz. 1611	
organizacja procesów edukacyjnych z uwzględnieniem indywidualnych potrzeb ucznia	tabela 2
Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 7 września 2017 r. w sprawie orzeczeń i opinii wydawanych przez zespoły orzekające działające w publicznych poradniach psychologiczno-pedagogicznych, Dz.U. z 2017 r., poz. 1743	
miejsce składania wniosków	§ 3
zawartość wniosków oraz dokumentacja dołączana do wniosków	§ 6
Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 9 sierpnia 2017 r. w sprawie zasad organizacji i udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach, Dz.U. z 2017 r., poz. 1591	
cel udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej	§ 2 ust. 1
powody udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej	§ 2 ust. 2 i 3
zasada dobrowolności dotycząca pomocy psychologiczno-pedagogicznej	§ 3
organizator i wykonawcy działań realizowanych w ramach udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej	§ 4
inicjatorzy podjęcia działań realizowanych w ramach udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej	§ 5
formy pomocy psychologiczno-pedagogicznej	§ 6–10, 14, 15
zadania nauczycieli, wychowawców, specjalistów	§ 20
obowiązek poinformowania rodziców lub pełnoletniego ucznia	§ 23
zadania pedagoga szkolnego i psychologa szkolnego	§ 24
Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 9 sierpnia 2017 r. w sprawie warunków i trybu udzielania zezwoleń na indywidualny program lub tok nauki oraz organizacji indywidualnego programu lub toku nauki, Dz.U. z 2017 r., poz. 1569	
zakres indywidualnego programu nauki (IPN)	§ 1
zakres indywidualnego toku nauki (ITN)	§ 2 ust. 1
realizacja programu nauczania z więcej niż jednej klasy w ciągu roku szkolnego (ITN)	§ 2 ust. 2
wybór programu nauczania (ITN)	§ 2 ust. 3
etap edukacyjny i typ szkoły, w których można realizować ITN i IPN	§ 3

warunek udzielenia zezwolenia (IPN, ITN)	§ 4 ust. 1
wnioskodawcy zezwolenia (IPN, ITN)	§ 4 ust. 2
podmiot przyjmujący wnioski (IPN i ITN)	§ 4 ust. 3
dokumenty dołączane do wniosków (IPN, ITN)	§ 4 ust. 4, § 6
wybór indywidualnego programu nauki do realizacji przez ucznia (IPN, ITN)	§ 5
podmioty opiniujące wniosek (IPN)	§ 6
warunki wydania zezwolenia przez dyrektora szkoły (IPN, ITN)	§ 7
wyznaczenie nauczyciela-opiekuna dla ucznia (IPN, ITN)	§ 8
udział ucznia w innych zajęciach (IPN, ITN)	§ 9
dostosowanie wymagań edukacyjnych z innych przedmiotów	§ 10
ocenianie, klasyfikowanie i promowanie (IPN, ITN)	§ 11
Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 22 lutego 2019 r. w sprawie oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy w szkołach publicznych, Dz.U. z 2019 r., poz. 373	
dostosowanie wymagań edukacyjnych dla ucznia ze szczególnymi uzdolnieniami	§ 2 pkt 4
ocena opisowa dla uczniów zdolnych uczęszczających do klas I–III szkoły podstawowej	§ 8
specyfika oceniania z wychowania fizycznego, techniki, plastyki i muzyki	§ 9
cel oceniania bieżącego	§ 12
skład komisji na egzamin klasyfikacyjny ucznia realizującego indywidualny tok nauki	§ 15 ust. 5
warunki otrzymania promocji do klasy programowo wyższej z wyróżnieniem	§ 18
Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 25 sierpnia 2017 r. w sprawie nadzoru pedagogicznego, Dz.U. z 2017 r., poz. 1658	
formy nadzoru pedagogicznego sprawowanego przez dyrektora szkoły	§ 22
plan nadzoru pedagogicznego realizowany przez dyrektora szkoły	§ 23

Źródło: opracowanie własne

Bibliografia

1. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 9 sierpnia 2017 r. w sprawie warunków i trybu udzielania zezwoleń na indywidualny program lub tok nauki oraz organizacji indywidualnego programu lub toku nauki, Dz.U. z 2017 r., poz. 1569.
2. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 9 sierpnia 2017 r. w sprawie zasad organizacji i udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach, Dz.U. z 2017 r., poz. 1591, ze zm.
3. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 11 sierpnia 2017 r. w sprawie wymagań wobec szkół i placówek, Dz.U. z 2017 r., poz. 1611.
4. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 25 sierpnia 2017 r. w sprawie nadzoru pedagogicznego, Dz.U. z 2017 r., poz. 1658.
5. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 7 września 2017 r. w sprawie orzeczeń i opinii wydawanych przez zespoły orzekające działające w publicznych poradniach psychologiczno-pedagogicznych, Dz.U. z 2017 r., poz. 1743.
6. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 22 lutego 2019 r. w sprawie oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy w szkołach publicznych, Dz.U. z 2019 r., poz. 373.
7. Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r. *Prawo oświatowe*, t.j. Dz.U. z 2019 r., poz. 1148, ze zm.
8. Ustawa o systemie oświaty z dnia 7 września 1991 r., t.j. Dz.U. z 2019 r., poz. 730, 761.

Ośrodek Rozwoju Edukacji
Aleje Ujazdowskie 28
00-478 Warszawa
tel. 22 345 37 00
www.ore.edu.pl